

Recensiones

Reviews

ALMEIDA, José João (1999): *Dicionário aberto de calão e expressões idiomáticas*. [En liña]. Guimarães: Universidade do Minho.

O *Dicionário aberto de calão e expressões idiomáticas* (DAC) nace no maxín dun experto en programación informática e amator das expresións idiomáticas. José João Almeida é profesor auxiliar na Escola de Engenharia da Universidade do Minho en Guimarães (Portugal) e pertence ao Grupo de Especificação e Processamento de Linguagens do Centro de Ciências e Tecnologias de Computação onde se está a desenvolver o Projecto Natura, fundado polo propio doutor Almeida. Este proxecto é un pequeno grupo de investigación en Processamento de Linguagem Natural que está composto polo seu fundador e ao que se foron incorporando varios alumnos (de licenciatura, mestrado ou doutoramento), investigadores, bolseiros e outros docentes e ten como obxectivo principal investigar e crear ferramentas informáticas que se baseen na linguaxe natural.

O DAC é un deses útiles que crearon. Trátase dun proxecto infinito (por non estar acabado nin ser concibido para que o estivese), aberto e colaborativo que lles permite, por unha banda, a colaboración a todas as persoas que desexaren participar nel para incorporar expresións idiomáticas ou termos groseiros e, por outra, o acceso a todos os interesados que o quixeren consultar e utilizar. A idea principal é compilar “uma parte nobre e rica da língua Portuguesa. Ao mesmo tempo que inclui verdadeiros tesouros, este domínio é frágil e muitas vezes os termos têm um tempo de vida curto” consoante reza a introdución do sitio web que sinalamos a continuación. Tecnicamente, este dicionario emprega a linguaxe de programación DPL (dictionary programming language). A última versión está accesíbel en <http://natura.di.uminho.pt/jjbin/dac> e, neste sitio web, o usuario pode acceder: á procura electrónica de todas as unidades rexistradas até o momento, ás fichas para incorporar posíbeis colaboracións, á última versión en pdf (que van actualizando regularmente para que vaian aparecendo as novas incorporacións), á versión html monobloque, á versión en texto UTF8, ás fontes a partir das cales se xera todo (onde incluso aparecen compiladas moitas paremias que non están no pdf) así como a unha serie de documentos que elaborou o seu creador sobre a descrición do propio DAC e a ferramenta que lle dá soporte (DPL). Neste momento, as entradas que o conforman están visíbeis na procura en liña, mais só marxinalmente no pdf e txt.

Agora mesmo o DAC contén un corpus que se aproxima xa ás 4000 unidades. A última versión pdf que está agora consultábel pertence ao 06/07/2018 e posúe un total de 193 páxinas. Para alén das entradas, o documento posúe unha páxina inicial cunha portada principal

que inclúe o título, o nome e o enderezo electrónico do coordinador e a data de edición do arquivo e unha segunda que describe, primeiramente, o volume, despois, explica a estrutura das entradas e, en último lugar, achega unha listaxe con todas as persoas colaboradoras.

O dicionario está elaborado a partir da escoita activa da lingua oral diaria, da consulta de textos escritos e da colaboración das persoas que envían contribucións mais prescindindo da lectura ou consulta dos dicionarios de expresións idiomáticas impresos. Ao estar orientado ao concepto (e non á palabra), vai engadindo novas formas de dicir o mesmo e presenta a vantaxe de lle preguntar ás persoas por novas variantes. A ordenación que presenta o pdf é alfabética e mestura unidades mono e pluriverbais que son tratadas do mesmo xeito. A información que se achega, como mínimo, de cada unha é o significado e un exemplo de uso e, a maiores, poden aparecer sinónimos, indicacións do rexistro ao que pertence (clasificadas en: normal, calão, erudito, coloquial, calão carroceiro, calão muito carroceiro, calão estupidamente carroceiro), indicación do lugar de uso (pt, pt norte, pt centro, pt sul, Brasil, Angola, Madeira, Açores, particular) ou o tipo de unidade que é (termo, frase pitoresca, interjección, provérbio, insulto, termo calão, idiomática, outra). Outras veces, aínda que non o indique na introdución, poden incluso ir acompañadas dunha anécdota ou dunha adiviña ou incluír outro tipo de contido complementario como pode ser o que aparece no corpo das entradas *Enciclopédia do piropos aprendiz de informática* ou *Enciclopédia do piropos à Trolha*.

Os únicos peros que se lle poden poñer a esta peculiar e orixinal obra paremio-lexicográfica é que, ao estar en proceso constante de construción, ten algunhas entradas aínda sen máis información ca o lema, é dicir, sen a información básica que teñen todas as outras: definición e contexto; outras aparecen duplicadas con dúas formas de cita (*é uma anedota* e *ser uma anedota*, por exemplo); emprega abreviaturas que non explica por ningures e o lector pode non saber interpretar (é o caso de *patt.*, **GN* ou **N*); e fai unha distribución da polisemia das unidades que pode ser tamén algo confusa. Para optimizar tanto o contido e a correcta interpretación, uns e outros aspectos deberían ser revisados. Agora ben, a orixinalidade que este traballo achega ao mundo da fraseoloxía e da lexicoloxía e o valor que esconde a inmensa riqueza lingüística e cultural que compila son verdadeiramente interesantes para o mundo da investigación filolóxica e da aplicación simultánea das novas tecnoloxías nos métodos de investigación e difusión.

Polo que respecta ás expresións idiomáticas que reúne, inclúen unha serie de fórmulas, locucións, refráns e compostos sintagmáticos que conforman arredor do 60% das entradas. Todas elas pertencen a un rexistro claramente popular (por veces rozando ou chegando incluso ao grao máis alto de grosaría) e adoitan posuír cargas altamente expresivas e riquísimas en matices. En canto á súa temática, a que abrangue un maior número de unidades é a sexualidade, no entanto, o DAC contén outras moitas denominacións relacionadas con todos os aspectos da vida diaria dos seres humanos: falsidade, cantidade, paciencia, saúde, vinganza...

Fernando Groba Bouza
Universidade de Vigo

BERTY, Katrin; MELLADO BLANCO, Carmen; OLZA, Inés (eds.) (2018): *Fraseoloxía y variedades diatópicas*. Pamplona: Ediciones Euns, 187 páxinas. ISBN 978-84-313-3317-1.

O presente volume *Fraseoloxía y variedades diatópicas* está conformado por sete traballos cuxo fio condutor son as variantes do español ao longo e ancho do seu dominio territorial. Estes traballos son o resultado dos diferentes relatorios que tiveron lugar no *XX Congreso de la Asociación Alemana de Hispanistas* en 2015 en Heidelberg.

Tal e como constatan algúns autores do volume (Mogorrón, páx. 84), ata o momento non se lles prestou demasiada atención ás variantes fraseolóxicas do español en contraste coas unidades fraseolóxicas do español de Hispanoamérica, polo que, de forma moi acertada, este volume vén a cubrir o baleiro neste ámbito da investigación. As editoras do volume expoñen no prólogo tres motivos polos cales tales deficiencias se

fan patentes neste campo: problemas no plano oral en relación á documentación do material fraseolóxico, cuestións relacionadas con aspectos lexicográficos e, por último, o excesivo protagonismo da variedade estándar peninsular en detrimento doutras variedades.

O primeiro traballo de Freixas Alás, Julià Luna e Prat Sabater, enmarcado no proxecto “El español en contacto con el catalán: variación diatópica y bilingüismo”, diseña varios cuestionarios que indagan no coñecemento e usos das UF (unidades fraseolóxicas) en falantes bilingües español-catalán. No primeiro cuestionario trátanse datos sobre o uso en ambas linguas e no segundo cuestionario valórase en formato didáctico a utilización de UF desta zona.

Lili Carrillo e Gallegos Shibya analizan locucións do español de México no ámbito das emocións. Os autores achéganse a dous enfoques: onomasiolóxico e cognitivo. A compilación do corpus baséase en dicionarios, textos de lingua falada (*Corpus Michoacano del Español*) e en plataformas dixitais. O corpus engloba oito emocións nas que se insertan diferentes locucións. Se ben existen universais metafóricos aplicables ás distintas variantes do español que demostran que o concepto non varía pero si a natureza léxica das locucións, os autores son cautos ao respecto porque esta hipótese precisa aínda de comprobación empírica.

As autoras italianas Messina Fajardo, Jiménez Naharro e Colucciello céntranse no ámbito fraseolóxico e paremiolóxico do español en contacto con outras linguas do continuo romance (en concreto, co italiano) no campo dos estereotipos de xénero (*ser una cotorra - essere un pappagallo; las mujeres son como los indios, se pintan cuando quieren guerra - le donne si truccano e gli uomini mentono*). Co obxectivo de evitar un uso sexista da lingua e eliminar determinados estereotipos, as autoras propóñense abordar o papel da muller no ámbito xa citado. Ofrecen unhas fichas de cada fraseoloxismo ou refrán

baseadas en seis aspectos (tipoloxía, significado, orixe, marcador de uso, correspondencia italiana e exemplo) e unha serie de exercicios que poñen o foco no fenómeno machista.

Se ben este tipo de exemplos está conformado por casos estereotipados e expresións lexicalizadas na lingua que incluso perderon esa connotación sexista, non cabe dúbida de que a ensinanza dos estereotipos de xénero en fraseoloxía pode fomentar no alumno a toma de consciencia sobre o uso sexista da linguaxe e, polo tanto, contribuír a animar sensibilidades a prol dunha sociedade máis igualitaria.

Mogorrón Huertas subliña a importancia dos significados polisémicos dos fraseoloxismos dentro das variedades hispanoamericanas. O autor leva a cabo unha compilación de 34.000 construcións verbais fixas das cales 12.000 pertencen a UF habituais de Hispanoamérica. Á súa vez, establece diferentes grupos: español de uso peninsular, uso rexional do español, uso peninsular común a numerosos países hispanoamericanos e expresións exclusivas de Hispanoamérica. Este traballo evidencia a infinidade de variantes diatópicas do español no ámbito fraseolóxico.

O traballo de Rico Sulayes nace no seo dun proxecto lexicográfico que ten por obxecto a creación dun dicionario monolingüe do nivel subestándar (ámbito de uso coloquial, familiar, popular e vulgar) en México, como paso previo a unha obra máis ambiciosa: a elaboración dun dicionario bilingüe español-inglés do léxico subestándar mexicano e que está documentado a partir do rastrexo en diferentes corpus (CEM, CREA, CORDE).

Tabares Plasencia e Batista Rodríguez investigan o léxico fraseolóxico da illa canaria de La Gomera. Tomando como punto de referencia a obra de Tabares Plasencia (2006) *Vocabulario tradicional de La Gomera*, o foco de atención céntrase nas comparacións fraseolóxicas fixas (*estar como un cachazo*, *estar negro como un coyor*, *ser malo como una jara*). Clasifícanse e analízanse 386 unidades estruturadas en colocacións, combinacións verbo + suxeito, locucións e enunciados fraseolóxicos. En relación ás comparacións fraseolóxicas empréganse elementos prototípicos ou comparados pertencentes á fauna, aos instrumentos propios da vida tradicional, elementos vexetais, mitos etc. Certamente, o traballo de Tabares Plasencia e Batista Rodríguez contribúe a unha maior difusión da fraseoloxía dialectal canaria.

Por último, Valero Cuadra aborda as estratexias tradutoras da versión alemá da obra *Mararía* de Rafael Arozarena. Obsérvase que as técnicas empregadas pola tradutora para transvasar elementos culturais específicos de La Gomera xiran en torno á neutralización, a explicación ou conservación dos termos da lingua de orixe, o cal reflicte a dificultade que conleva traducir cultura dunha lingua de orixe a outra meta en subvariantes locais dentro do arquipiélago canario.

Os distintos traballos aquí expostos reflicten a importancia de apreciar a riqueza dunha lingua pluricéntrica como é o español, tendo en conta tanto as variedades rexionais do español peninsular como as variedades do español hispanoamericano. En definitiva, este volume representa un aporte sumamente valioso por reunir traballos dun ámbito de estudo ata agora pouco explorado.

Ana Mansilla

BLANCO ESCODA, Xavier e MEJRI, Salah (2018): *Les Pragmatèmes*. París: Classiques Garnier. ISBN 978-2-406-08203; 213 pp.

Les pragmatèmes, obra publicada en Classiques Garnier, constitúe o terceiro volume da serie *Formes discursives* dentro da colección “Domaines Linguistiques”, que dirixe Franck Neveu. A súa publicación nesta editorial foi posible grazas ao proxecto R&D (FFI2013-44185-P), *Jerarquía de etiquetas semánticas (español-francés) para los géneros próximos de la definición lexicográfica*, financiado polo Ministerio de Economía e Competitividade español. Os seus autores, Xavier Blanco Escoda e Salah Mejri, son ámbolos dous catedráticos de lingua francesa na Universidade Autónoma de Barcelona e na Universidade Sorbonne París Cité, respectivamente, e grandes referentes da fraseoloxía francesa. O primeiro deles, Xavier Blanco Escoda, é coñecido polos seus diversos traballos sobre os frasemas e o segundo, Salah Mejri, pola concepción

das nocións de fixación e deslexicalización dentro do sistema lingüístico francés.

Xa con estes antecedentes, podemos esperar atoparnos cunha obra da máxima calidade investigadora, co aval dunha prestixiosa editorial. Pero non só con eles: este libro ábrese nada máis e nada menos cun prólogo de Alain Rey, o reputado lexicógrafo francés, autor e director de múltiples dicionarios Le Robert. Un prólogo onde o veterano lingüista fai unha síntese de todo o volume, misturada cunha reflexión profunda sobre este novo elemento da lingua: o pragmatema. Acostumado aos neoloxismos lingüísticos de todo tipo, recoñécelle a este a súa dobre condición: por unha banda, o de ser “indispensable á lingüística”, e por outra, o de “permanecer misterioso para a inmensa maioría dos francófonos” (p.7)¹. Co obxectivo de resolver este misterio, e guiado pola súa longa experiencia como especialista da lingua francesa, analiza o xurdimento desta nova palabra (“pragmatème”) e o seu concepto, descompoñéndoa en raíz e sufixo. Para poder situala no conxunto dos termos lingüísticos cos que comparte o mesmo sufixo (o sufixo *-ema*, como elemento que lle dá á palabra un estatus de unidade pertinente), debuxa o mapeo das demais denominacións, desde a palabra “fonema” (do século XIX), ata a creación de “pragmatema”, acuñada en 1995 polo lexicógrafo ruso afincado en Canadá, Igor Mel’čuk. Focalizando, despois, a súa atención na raíz da palabra *-parte* que indica o ámbito ao que se refire-, relaciónaa coa pragmática (do grego *pragmatikos*), primeiramente no senso de Ch. Morris (dimensión analítica que “trata das relacións entre os signos e os seus usuarios” (p. 9)), e logo coa sintaxe (desde a perspectiva da combinatoria léxica) e a semántica. Con todo, na definición do termo prevalece o “uso humano dos signos, uso individual, colectivo, cultural” (p. 9), un uso que, aínda así, padece dun marco teórico pouco desenvolvido dentro da lingüística. Como o que caracteriza o pragmatema,

¹ Fornecemos directamente a tradución ao galego do texto orixinal (en francés).

aparte do seu aspecto pluriverbal e lexicalizado común a tódalas unidades fraseolóxicas (UF), é o seu uso exclusivo ligado a unha situación de enunciación específica, a análise da pragmaticidade deste tipo de UF require de criterios lingüísticos concretos. Neste senso, o mérito da contribución dos autores desta obra consiste en aportar precisamente os elementos que poden permitir definir mellor o pragmatema en relación ao uso desde unha análise estritamente lingüística.

A pesar da novidade do concepto, o prologuista tira de arquivo para lembrar que o que hoxe leva o nome de pragmatema chamábase antes “maneiras de falar” (*dictiones*) ou “fórmulas”. Trátase, en calquera caso, de “enunciados codificados relacionados cunha situación sociocultural precisa dos locutores” (p.12), tales como *bonjour!* (bo día!), *salut!* (ola!), *à demain!* (ata mañá!), entre outras expresións. Mais estas formas en concreto, coñecidas tamén como “fórmulas de cortesía”, integran a noción de pragmatema dun xeito que vai máis aló do simple acto de fala, debido ao seu dobre carácter lingüístico e sociocultural. A súa dupla condición de enunciado lingüísticamente autónomo e pragmaticamente dependente fai do pragmatema unha unidade fraseolóxica particular, cunha tipoloxía que se pode repartir de forma específica so para ese tipo de UF entre os dous canles: a escrita e o oral. Así, fronte aos pragmatemas de saúdo e despedida vistos antes, que se poden utilizar tanto de forma oral como escrita, o pragmatema *en panne* (avariado) só pode empregarse na escrita, figurando ademais nun soporte concreto e de xeito visible. Todos estes condicionantes externos forman parte do pragmatema, que reúne no seu contido mensaxe e función. Isto, á súa vez, volve a súa presenza “moito máis visible nos enfoques prácticos dos fenómenos lingüísticos que nos enfoques normativos ou descritivos” (p.13), como son a lexicografía, cos seus dicionarios, sobre todo bilingües, e os repertorios de expresións das guías de viaxe, ou a didáctica das linguas, cos seus métodos de ensino e as súas gramáticas. Esta obra serve para poñer en evidencia os problemas de tratamento que reciben os pragmatemas desde estes enfoques prácticos. Se ben, no caso dos dicionarios, o prologuista fai unha listaxe dos atrancos que atopa a recensión destas unidades fraseolóxicas, tamén recoñece que todo depende do modelo de dicionario e afirma que “non é de extrañar que se atopen menos pragmatemas (ou frasemas e incluso lexemas) nun repertorio normativo como o *Dictionnaire de l’Académie française* (9ª edición, terminada en 2016) que nun dicionario descriptivo dunha amplitude similar” (p.16). A partir deste exemplo, reflexiona sobre a natureza da pragmaticidade da linguaxe que sinala como un fenómeno transversal que hai que relacionar cos comportamentos socioculturais dos individuos e estudar desde diferentes disciplinas (etnoloxía, semiótica, lingüística etc.). Como di Alain Rey, “a pragmática está en todas partes” (p. 18) e desde esta perspectiva “os pragmatemas [...] serían pois non só unha unidade específica que describir, senón un universal da linguaxe”. O mérito dos autores desta obra, segundo este lingüista, é ter conseguido “presentar unha problemática e unha teorización en preparación baseadas na observación das prácticas descritivas (eliminando tamén as fronteiras que separan as disciplinas: lexicografía unilingüe, plurilingüe, manuais, gramáticas...)” (p.18).

Analizando agora máis polo miúdo as partes deste volume que sustentan esta observación das practicas descritivas, o reparto estruturase en 4 grandes apartados, precedidos dunha

introducción dos autores onde poñen de manifesto tanto a relevancia como a complexidade do fenómeno pragmatémico. A falta de consenso actual entre os estudiosos do tema para definilo volve o concepto inestable, razón pola cal esta obra pretende, á luz da análise das súas características, “construír unha hipótese de traballo relativamente consistente para levar a cabo esta investigación ata o final” (p.21). Esta hipótese parte da lexitimidade do fenómeno estudado, baseada na súa natureza, e da súa pertinencia para a descrición da fraseoloxía e das linguas, en xeral. A súa natureza afirmase a través duns parámetros que esta obra pon en valor, tanto desde unha perspectiva teórica como práctica. Estes parámetros permiten identificar o pragmatema na lingua e comprobar o seu funcionamento no discurso.

O primeiro dos apartados (*Le pragmatème, éléments d'une définition*) aporta desde o seu comezo unha definición do pragmatema prototípico que abranca todo o seu significado dun xeito aparentemente definitivo: “e un enunciado autónomo pluriverbal, semanticamente composicional, que é restrinxido no seu significado pola situación de comunicación na que se produce” (p. 25) (*Soyez le bienvenu/ Sexa benvido*). Mais esta definición matízase enseguida porque tamén existen pragmatemas monoverbais, chamados tamén “unigramas”, como *Enchanté/Encantado*, ou non composicionais (*À vos souhaits/ Saúde*). A isto cómpre engadir, ademais, outros criterios definitorios coma a *ritualización*, que liga o pragmatema a unha situación concreta que esixe ese e non outro, o que fai do pragmatema un “produto histórico e cultural”, ou a súa *adscripción* forzosa a unha parte determinada do discurso sendo el un enunciado independente (p. 26). A paradoxa entre a súa forma (autónoma) e o seu uso (dependente e repetido) é, pois, evidente, e dá conta da complexidade deste tipo de unidade fraseolóxica. Con respecto á forma, esta pode ter variantes, extensivas ou intensivas (*Bienvenu/Benvido* > *Soyez le bienvenu/Sexa benvido* ou ao revés *Danger de mort/Perigo de morte* > *Danger/Perigo*), que poden ser moitas veces derivacións dun frasma anterior (*Bonjour/Bos días* < *dire bonjour à qqn/dar os bos días a alg.*), ou poden ter tamén variacións (*Chut/Shut; Silence/Silencio; Tais-toi/Cala*). En canto ao uso, este está totalmente condicionado pola situación de comunicación e mailas súas coordenadas deícticas de índole espacial, temporal, de acontecemento, acción, estado e entidade. Estas coordenadas son as que verdaderamente inflúen na elección do pragmatema, actuando previamente e impoñéndolle restricións semántico-léxicas. Efectivamente, estes condicionantes fan que a fixación, neste tipo de unidades fraseolóxicas, se produza dunha forma moi particular: no caso dos pragmatemas, trátase dunha fixación precoz, que se produce con anterioridade comparado ao resto das UF, xa que impón ao locutor as eleccións lexicais e semánticas do seu enunciado desde as coordenadas da propia situación de comunicación (p. 35). Completando este primer apartado, os autores presentan unha tipoloxía dos pragmatemas dentro dunha clasificación xeral dos frasemas, dividindo estes en dúas grandes categorías: os frasemas semántico-lexicais e os frasemas lexicais. Os frasemas lexicais comprenden as locucións e mailas colocacións, e os frasemas semántico-lexicais os pragmatemas, os clichés e mailas paremias. A diferenza que establecen os autores entre os pragmatemas e os clichés consiste, neste último caso, na ausencia de relación predeterminada entre a situación de comunicación e a expresión. *Ça ne te regarde pas/Non che importa; C'est la vie/*

Así é a vida; Quelle heure est-il?/Que hora é? etc. serían clichés ao non estaren ligadas a situacións concretas, condicionadas por determinadas coordenadas de tipo temporal, espacial etc.

O segundo apartado (*Les pragmatèmes dans le dictionnaire*) pode relacionarse co cuarto apartado (*Inventaire lexicographique des pragmatèmes*) no senso de que no primeiro faise unha análise da problemática que presenta a recollida dos pragmatemas en obras diversas da lexicografía e no segundo ofrécense pautas para realizar correctamente un inventario lexicográfico dos pragmatemas. No primeiro destes dous apartados, estúdase a presenza e a descrición dos pragmatemas en dicionarios monolingües do francés, bilingües (francés-inglés e francés español) e en dicionarios especializados, no só nos distintos diasistemas da lingua senón tamén na descrición dos frasemas (a fraseografía). Con respecto aos monolingües analizados, o *Trésor de la Langue Française informatisé* e *Le Grand Robert de la Langue Française* (versión electrónica), os autores son categóricos: “non só non describen de forma adecuada os pragmatemas, senón que, na maioría dos casos, nin os mencionan” (p.70). En canto aos bilingües como *Le Grand Dictionnaire Hachette-Oxford* (2007) e *Le Robert & Collins* (2010) para o par de linguas francés-inglés e mailo *Diccionario Larousse* (2003) (en versión electrónica) e o *Diccionario Espasa Grand* (2000) para o español-francés, obsérvase que recollen máis pragmatemas que os monolingües. Isto débese ao feito de que a tradución que fornecen estes dicionarios implica unha codificación na lingua de destino que pon de manifesto o seu carácter restrinxido de segmentos da fala ligados a situacións concretas. O interese do usuario por expresarse correctamente nesas situacións en lingua estranxeira léva a buscar a forma máis axeitada, e polo tanto o pragmatema máis adecuado. En canto á lexicografía especializada, os autores rastrean a presenza deste tipo de unidades fraseolóxicas buscando nos diferentes eidos da variación diasistemática, nomeadamente a diatopía, diacronía, diastrática, diatécnica, diamodal e diintegrativa. Todos eles describen os pragmatemas desde o valor cultural que conteñen xa que este condiciona “os usos e modos de ser nunha comunidade lingüística dada” (p.99). A descrición dos culturemas na identidade dos pragmatemas centra cuestións tan esenciais como a conveniencia da súa integración no seu aspecto semántico ou a pertinencia das categorías conceptuais nas que se poden reagrupar nun enfoque onomasiolóxico (*Saúdos, Disculpas, Prohibicións* etc.). Con respecto, finalmente, aos dicionarios fraseolóxicos, os empregados neste estudo (o de Rey e Chantreau, 1989; de Rat, 1957 e Ahsraf e Miannay, 1995) amosan a tendencia a ignorar a fraseoloxía composicional e, polo tanto, a pouca inclinación a recoller os pragmatemas, ou a recollelos mal sen relacionalos coa situación de orixe na que se empregan. A análise lexicográfica deste segundo capítulo pon de manifesto as lagunas principais destas obras no tratamento dos pragmatemas con respecto a 4 puntos: a falta dunha equivalencia léxica adecuada entre o pragmatema e a súa definición, a deficiencia das equivalencias tradutolóxicas, a ausencia de referencia á estereotipia que caracteriza os pragmatemas na súa definición e por fin, a carencia de alusión á congruencia coa que o pragmatema está relacionado coa situación de enunciación. Todas as prácticas lexicográficas analizadas amosan a mesma falta de consciencia cara a estes parámetros esenciais para a definición desta entidade fraseolóxica.

O cuarto apartado (*Inventaire lexicographique des pragmatèmes*) relaciónase con este segundo no senso de que nel os autores realizan un estudo dos diferentes aspectos que conlevaría facer un inventario lexicográfico adicado exclusivamente aos pragmatemas. Efectivamente, despois de comprobar nas obras analizadas no segundo apartado as súas carencias con respecto a este tipo de unidades fraseolóxicas, resulta consecuente aportar propostas para crear obras recopilatorias de pragmatemas segundo un formato propio. Para empezar, e para marcar ben a diferenza coas aquelas outras analizadas previamente, os autores defenden a denominación de “inventario” para denominar o tipo de volume encargado de recoller os pragmatemas, en calquera lingua, e presentan a continuación cuestións relativas tanto á macroestrutura (lematización das unidades) como á microestrutura (descrición das unidades), incluíndo as de mesoestrutura (tratamento dos pragmatemas como subentradas nos dicionarios de unidades léxicas). Esta última cuestión resulta, ademais, particularmente relevante ao tratar o aspecto dos equivalentes de tradución neste tipo de unidade fraseolóxica e salientar a necesidade de atender antes á equivalencia conceptual que á semántica. Así, o exemplo utilizado en francés *Un train peut en cacher un autre* traducido en español por *¡Ojo con el tren!* mostra ben que a “invariante do pragmatema non é semántica senón conceptual” (p.175). Este estudo realizan os autores a partir de inventarios que xa están en curso con pragmatemas de diferentes linguas (francés, español, árabe, bielorruso, catalán, grego, polaco e ruso). As iniciativas nas que se inspiraron para elaborar eses inventarios son, por unha banda, o *Petit dictionnaire permanent des Actes de Langage Stéréotypés* (cf. Kauffer, 2012, e outros) e, por outra, o modelo de análise semántica e tratamento lexicográfico dos *marcadores discursivos* de G. Dostie (2004). Unha consulta rápida da listaxe dos pragmatemas utilizados ao longo do libro e recollidos alfabeticamente ao final do mesmo (pp. 193-204) dá boa conta da variedade e extensión do fenómeno pragmatémico. Tan só por iso xa bastaría para xustificar a necesidade de levar a cabo un inventario exhaustivo de pragmatemas. Porén, e malia a amplitude da noción coa que parten os autores, cómpre lembrar a diferenza que establecen entre os pragmatemas (definidos como frases ligadas a unha situación de comunicación precisa) e os clichés (*C’est la vie/Así é a vida; Quelle heure est-il?/Que hora é?* etc.), motivo polo que estes non aparecen no índice final e tampouco formarían parte dun inventario de pragmatemas.

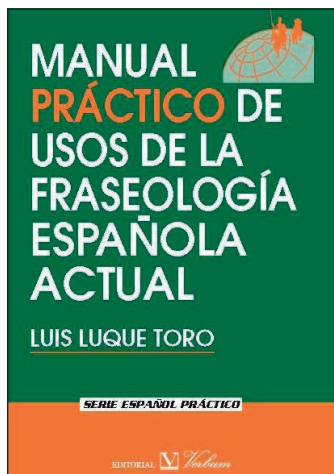
O terceiro apartado, e que reseñamos de último, atinxe á parte fraseodidáctica dos pragmatemas, nomeadamente a como son tratados nos manuais, nas guías de viaxe e máis nas gramáticas de referencia. No caso dos manuais, os autores fan un repaso a dous de francés como lingua estranxeira, ámbolos dous de nivel A1, *Mobile* (Reboul *et al.*, 2012) e *Amical* de CLE International. A análise da presenza dos pragmatemas e do seu tratamento neses métodos mostra que forman parte do fondo léxico fundamental que un estranxeiro debe aprender; que a eficacia do seu ensino pasa necesariamente por relacionar estas expresións coas maneiras ritualizadas de ser e de comunicar da xente que fala esa lingua; e, finalmente, que o número reducido de pragmatemas que se estudan neses manuais débese en realidade á complexidade da tarefa que supón poñer en marcha un modelo de ensino adecuado. En canto ás guías de viaxe, o seu interese estriba no feito de que moitas das frases útiles que conteñen para os turistas son ou ben pragmatemas,

ou ben clichés, segundo a tipoloxía dos autores. Aínda que os lingüistas non acostuman interesarse por este tipo de produto, o certo é que a súa función utilitaria o fai óptimo para estudar o fenómeno pragmatémico e máis aínda os problemas de tradución que presenta. Para realizar este estudo, os autores examinaron guías contemporáneas (de ruso para hispanófonos e francófonos, e de español e de alemán para francófonos) pero tamén *Manières de langage* (“maneiras de falar”), é dicir obras en francés destinadas a anglófonos de finais do século XIV, inicios do XV, equivalentes ás guías de viaxe actuais, coa diferenza de que eran pensadas para que as súas expresións foran memorizadas, coma se se tratasen de manuais de ensino de linguas estranxeiras. Malia o tratamento desigual que amosan estas obras con respecto aos pragmatemas que recollen, reúneas a obxectivo común de fornecer aos viaxantes un medio de comunicarse rápido e eficaz cos habitantes dos países que están a visitar. Aínda que a información dos intercambios se reduce ao esencial, as unidades presentes nestas guías corresponden a situacións básicas, mais fundamentais para responder ás necesidades máis elementais dos usuarios, solventando calquera dificultade e evitando posibles atrancos ou mesmo desencontros. Conscientes da función relevante que cumpren, estas guías tentan aportar a máxima información posible, relativa tanto a varios aspectos lingüísticos, como a entonación, coma ás condicións de uso de tipo situacional ou cultural. Finalmente, a análise da información sobre os pragmatemas en distintas gramáticas do francés apunta á unha falta total de recoñecemento deste tipo de unidades por parte dos lingüistas e gramáticos. Despois de observar unhas nove obras, desde *Le Bon Usage* (Grevisse et Goosse, 2007, 14ª edición) ata a *Grammaire de l'Académie française* (1932), os autores sinalan que “comparados coas guías de viaxe, os manuais de gramática preocupáanse pouco dos pragmatemas como enunciados [...]” (p. 145), e se algúns deles os incorporan débese a razóns de tipo sintáctico. Conclúen que esta ausencia mostra ben que “esta unidade non existe na concepción que teñen os autores das gramáticas do funcionamento da lingua” (p.145).

En definitiva, o traballo empírico de rastrear a presenza dos pragmatemas e mailo seu tratamento en obras lexicográficas, didácticas e tradutolóxicas, levou aos autores deste libro a defender a pertinencia epistemolóxica da noción e a súa verificación desde un punto de vista teórico. Co obxectivo de illala no cadro das investigacións sobre a fraseoloxía nas linguas, tentaron mostrar a realidade lingüística que ten o concepto de pragmatema, dun xeito moi concreto, con especificidades moi determinadas. Aínda que falte moito por esclarecer ao respecto, empezando por certas propostas en canto aos límites entre pragmatema e cliché, por exemplo, e do que son conscientes os propios autores (p. 179), o gran mérito desta obra consiste en ser a primeira en dedicarlle ao fenómeno pragmatémico un monográfico e en recoller nela todas as cuestións que nos leven a recoñecer a súa presenza innegable na lingua e máis a súa relevancia como tipo de unidade singular no conxunto da fraseoloxía.

María Isabel González-Rey
Universidade de Santiago de Compostela

LUQUE TORO, Luis (2012): *Manual práctico de usos de la Fraseología española actual*. Madrid: Editorial Verbum, S.L. ISBN 978-84-7962-740-9; 180 páxs.

Luis Luque Toro, da man da editorial Verbum a través da súa colección “Serie Español Práctico”, ofrécenos un manual de grande valor e interese de cara a traballar arredor da fraseoloxía do español actual. A calidade desta obra non é, por outra parte, ningunha sorpresa se se repara na traxectoria do autor. Luque Toro é doutor en filoloxía inglesa na Universidade de Granada, actualmente profesor de lingua española na Universidade Ca’Foscari de Venecia e a súa liña de investigación céntrase principalmente na lexicoloxía, a tradución e os estudos contrastivos. É de especial importancia mencionar que publicou tamén un grande número de artigos dedicados á fraseoloxía como “*Locuciones lexicalizadas y semilexicalizadas: un desajuste por aclarar*” xunto con José Francisco Medina Montero no manual *Léxico español actual V*

(2017) así como o *Diccionario contextual de locuciones preposicionales* (2009).

Nesta obra que nos ocupa, tal e como declara no seu prólogo, o obxectivo é “interpretar de la manera más fiel posible el concepto de fraseología, es decir, las modalidades del habla típicas de una lengua, o más específicamente, la suma de las unidades léxicas o, incluso una simple unidad, cuyo significado es la realización del pensamiento de una cultura, en nuestro caso, la española.” (9). Para iso, o autor achega un amplo repertorio de actividades que teñen como finalidade abordar a aprendizaxe de cinco grandes bloques de unidades fraseolóxicas: as locucións, as colocacións, os refráns, proverbios e ditos, a fraseoloxía verbal e a linguaxe coloquial e familiar. En total, o manual conta con 50 unidades de aprendizaxe distribuídas segundo os bloques mencionados anteriormente, aínda que non delimitados como tales, ademais dunha introdución e un anexo situado ao final. Independentemente do bloque, todas as unidades seguen unha mesma estrutura: ó inicio presentan un cadro no que se definen as unidades a tratar e se explican as súas estruturas máis frecuentes, seguido dunha serie de frases a xeito de exemplo nas que se integran unidades do tipo tratado e finalmente ofrécense dous exercicios que, con pequenas variantes, consisten en completar ocos ou substituír partes marcadas dunha serie de frases a partir dunha lista do tipo de unidades fraseolóxicas que se está tratando.

O primeiro dos bloques, o das locucións, ocupa as 17 unidades iniciais. Dentro del abórdanse locucións preposicionais introducidas por *a, con, en, por*; locucións adverbiais introducidas por *a, con, de, en, para, por*; locucións nominais (*hijo de papá, coche cama, círculo vicioso* etc.); locucións adxectivas (*parco en palabras, corto de entendederas, de mala muerte* etc.); locucións verbais (*dar crédito, poner el acento, echar a perder* etc.); locucións conxuntivas (*ahora que, gracias a que, a menos que* etc.) e locucións clausais relacionadas co corpo (*calentarse la cabeza, saltar a los ojos, caerse de las manos* etc.),

co mundo animal (*andar a gatas, ser un perro viejo, estar hecho un toro* etc.) e coa comida e a bebida (*estar de mala leche, hacer buenas/malas migas con alguien, a pan y agua* etc.). Todas estas unidades están estruturadas de maneira que presentan un cadro inicial no que se define o tipo de locución a tratar, amósanse as estruturas xerais que estas unidades fraseolóxicas presentan, certas estruturas especiais e algunha característica frecuente; despois do cadro ofrécense unhas frases de exemplo que integran algunha das locucións do tipo coas que se está a traballar. Despois ofrécense dous exercicios, o primeiro consiste en completar ocos en frases a partir dunha lista de locucións e o segundo en substituír a partir dunha lista de locucións as partes en cursivas das frases.

O segundo bloque comprende unicamente tres unidades (18, 19 e 20) arredor das colocacións: “colocación verbo-sustantivo” (*echar la culpa, correr un riesgo, pegar fuego* etc.), “colocación sustantivo-adjetivo” (*lluvia torrencial, trabajo precario, terapia intensiva* etc.) e “colocaciones del adverbio” (*afirmar categóricamente, prometer solemnemente, gravemente enfermo* etc.). Nos tres casos explícanse as unidades, ofrécense exemplos e preséntanse dous exercicios de cada vez para introducir colocativos en función do contexto no primeiro caso e ligados a unha serie dada de substantivos, adxectivos, verbos ou adverbios no segundo.

A unidade número 21, titulada “Refranes, proverbios y dichos”, é a que constitúe o terceiro bloque de contidos do manual. Nela defínense os tres conceptos incluídos no título e expóñense exemplos como *entre col y col, lechuga* para o refrán, *ir por la lana y salir trasquilado* para o proverbio ou *vérselle el plumero a alguien* para o dito. En canto ós exercicios, estes consisten en introducir refráns, proverbios e ditos en ocos de frases, ben polo sentido do contexto no caso do primeiro ou ben atendendo a unha temática específica, como no segundo.

O cuarto bloque é o máis extenso dos cinco e comprende as unidades que van entre a 22 e a 42. Estas unidades presentan material e actividades relacionadas coa fraseoloxía verbal de *caer(se)*, *dar(se)*, *echar(se)*, *estar*, *ser* ou *venir(se)* entre outros moitos. Nelas defínese o verbo en cuestión e amósanse estruturas xerais e especiais, exemplos de fraseoloxismos de cada un dos verbos como *caer chuzos de punta* para *caer(se)*, *dar marcha atrás* para *dar*, *echar de menos* para *echar(se)* ou *estar fuera de dudas* para *estar*. Ademais, como no resto de unidades ofrécense tamén frases con este tipo de unidades inseridas para que sirvan de exemplos contextualizados. Os exercicios consisten en completar con unidades fraseolóxicas os ocos de diferentes frases.

O quinto e derradeiro bloque deste manual corresponde con formas propias da linguaxe coloquial e familiar e localízase entre as unidades 43 e 50, clasificadas en fórmulas de admiración/sorpresa/alivio (*¡Vaya pedazo de...!, ¿Cómo es eso?, ahora sí que... etc.*), fórmulas de afirmación/negación (*¡Pues claro que sí!, ¡De eso nada!, ¡Y un huevo! etc.*), fórmulas de entusiasmo/satisfacción/optimismo (*¡De puta madre!, ¡Ya era hora!, mientras haya vida... etc.*), fórmulas de indiferenza/resignación/cansazo (*a mí plin, menos da una piedra, estoy hasta los mismísimos etc.*), fórmulas de enfado (*mandar algo/a alguien a tomar por (el) culo, ¡Vaya chasco!, dar el coñazo etc.*), fórmulas de insulto (*parecer*

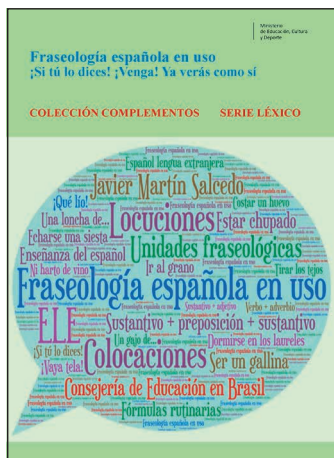
una tabla rasa, ser del sindicato del vidrio, ser un abrazafarolas etc.), marcadores do discurso I (*pero, por lo tanto, francamente* etc.), e marcadores do discurso II (*anda, oye, quiero decir* etc.). Deste xeito, en cada unidade deste bloque, ofrécense exemplos de expresións relacionadas cun determinado sentimento ou intención, frases que as inclúen e exercicios nos que completar frases con exemplos dados.

A través destes cinco bloques artéllase pois un manual que demostra, ademais dos coñecementos do autor sobre a materia, o grande esforzo levado a cabo para conformalo, confeccionando unha estrutura sinxela pero coherente e ben organizada para dar cabida a diferentes unidades fraseolóxicas do español actual e para dotar de ferramentas que permitan ós e ás usuarias non só coñecelas ou ser conscientes de moitas xa aprendidas, senón de ter a posibilidade de empregalas nos contextos adecuados. Deste xeito, pódese dicir sen lugar a dúbida, que este *Manual práctico de usos de la Fraseología española actual* de Luis Luque Toro é unha obra relevante cun gran potencial didáctico que pon de relevo a importancia da fraseoloxía na oralidade das linguas, concretamente neste caso na do español.

Iván Pazó Rial
Universidade de Vigo

Sara Villar Aira
Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

MARTÍN SALCEDO, Javier (2017): *Fraseología española en uso. ¡Si tú lo dices! ¡Venga! Ya verás como sí*. Brasília, DF: Consejería de Educación de la Embajada de España. Secretaría General Técnica. ISBN 978-85-67535-16-6; 108 páxs².

Fraseología española en uso. ¡Si tú lo dices! ¡Venga! Ya verás como sí é unha obra de Javier Martín Salcedo, profesor de español e de portugués como linguas estranxeiras (LE) e investigador no ámbito do ensino e aprendizaxe de LE, e particularmente en didáctica da fraseoloxía. O traballo de Martín Salcedo, publicado en Brasil pola embaixada de España neste país e de acceso libre a través de Internet, presenta unha estrutura híbrida, posto que inclúe unha primeira parte (pp. 10-24), en que o autor ofrece unha caracterización e unha clasificación das unidades fraseolóxicas (en diante UF) e unha segunda parte (pp. 27-102) que contén 20 unidades didácticas para o ensino de colocacións, locucións e fórmulas.

² https://www.educacionyfp.gob.es/brasil/pt_BR/dam/jcr:9dda1f6f-fab7-45bb-a1ce19a599af420a/fraseologia-en-uso.pdf

Así, tras un prólogo da profesora da Universidade Federal da Bahia Livia M.T. Rádís Baptista, o autor introduce cinco apartados en que tenta caracterizar e clasificar as UF, a partir dun repaso a referencias bibliográficas xa clásicas na fraseoloxía do español. O autor ofrece as clasificacións de Casares, Zuluaga e Corpas Pastor e opta por traballar coa desta última autora, aínda que cinguíndose exclusivamente ás colocacións, locucións e fórmulas rutineiras.

Despois desta introdución teórica, Martín Salcedo ofrece a listaxe de expresións seleccionadas para cada unidade didáctica, distribuídas de acordo coa clase a que pertencen: 7 unidades didácticas abordan as colocacións, 8 as locucións e 5 as fórmulas rutineiras. Dentro de cada unidade preséntase un número variable de UF para estudar (desde un máximo de 26 na unidade 5 ata un mínimo de 9 na unidade 7). Tal e como sinala o autor, na selección das expresións que se traballan en cada unidade empregáronse criterios dispares: no caso das locucións, utilizouse un criterio semántico (con temas como o amor, ou o diñeiro, desde o punto de vista do significado figurado, ou os touros desde o punto de vista do significado literal); para as fórmulas un criterio pragmático (por exemplo, expresións de negación rotunda) ou un criterio formal (por exemplo, fórmulas que conteñen a palabra *Dios*) e no caso das colocacións, seguiu-se un criterio estrutural (colocacións de estrutura verbo + adverbio, substantivo + adxectivo etc.). Máis alá destes criterios, non se sinalan outros, como o da frecuencia, a relevancia ou o rendemento, que parece que deberan usarse no proceso de selección das unidades. Non se indica tampouco o nivel de referencia para o que está pensado o traballo, e conviven no manual expresións que parecen corresponder a diferentes niveis de interlingua: compárense, por exemplo, *salir de cuentas e vehementemente criticado con ordenador portátil* ou *perder el avión*.

Tras a presentación das expresións que se van traballar en cada unidade didáctica, ofrécense estas, organizadas en volta dos tres grupos de UF xa mencionados: por esta orde, as colocacións, as locucións e as fórmulas rutineiras. A maior parte das unidades didácticas, especialmente as dedicadas ás locucións e ás fórmulas, van introducidas por unhas liñas que serven de presentación ao grupo de expresións que se van estudar. A continuación figuran as diferentes actividades que conforman a unidade, que van seguidas, na parte final do libro, do correspondente solucionario.

O número e tipo de actividades é variable en cada unidade didáctica e non existe unha pauta organizativa común. Os tipos de tarefas que atopamos son as seguintes, que se ilustran cun exemplo:

✓ *Asociación de UF con significados ou con motivacións*

Establece la relación entre la unidad fraseológica y su significado.

Locuciones	Significado
1. Ser un flechazo	a) estar enamorado de alguien
2. Echar de menos	b) andar siempre juntos
3. Salir con alguien	c) tener una buena relación con alguien
4. Estar colado por alguien	d) ser un amor a primera vista
5. Ser dos tortolitos	e) poner dificultades
6. Ser el príncipe azul	f) sentir la falta de alguien
7. Llevarse bien con alguien	g) tener un encuentro sexual fuera de la pareja
8. Poner los cuernos a alguien	h) comenzar una relación con alguien
9. Echar una cana al aire	i) cometer una infidelidad
10. Poner pegas	j) ser el hombre de tu vida

Relaciona las locuciones propuestas a su origen en el mundo taurino.

1. Dar largas	a. A su salida, el toro sale con fuerza y empuje. El matador le da los primeros capotazos para atemperar su embestida.
2. Echar un capote	b. En su sentido simbólico significa hacer frente a una situación con determinación como el torero con el toro.
3. Entrar al trapo	c. Es la acción que hace el toro al acudir a la llamada del torero que efectúa con el capote.
4. Tener mano izquierda	d. Gesto con el que el torero, tras una faena más o menos aplaudida, quiere demostrar todo su poderío y arrogancia ante el toro.
5. Escurrir el bulto	e. Se ha tenido siempre por cierto que un toro con pelaje castaño era bravo. Si se pasaba de este color, se entendía que presentaría más dificultades al torero.
6. Pasarse de castaño oscuro	f. La larga es una suerte que realiza el torero mediante el movimiento del capote con una sola mano.
7. Parar los pies	g. Una corrida de toros consta de tres tercios. Cambiar de uno a otro significa cambiar de parte o asunto.
8. Cambiar de tercio	h. Cuando el torero no ve claro la llamada del toro al capote, el matador escurre o desvía al animal para ponerse a salvo.
9. Dar un desplante	i. El capote es el trapo que usa el torero para incitar y distraer al toro. Cuando está en peligro, viene su cuadrilla con el capote.
10. Coger el toro por los cuernos	j. Tener habilidad para torear con la izquierda, pues torear con la derecha es arte menor, ya que esta se emplea para la muleta.

✓ *Compleción de ocios*

Completa el diálogo con las expresiones que has aprendido.

Lidia: ¡Qué tío más aburrido! no me cuentas nada de Eduardo, con lo que me gusta un chisme.

Fernando: Ya sabes que para los demás, soy una (1) _____. A ti, solo te gusta ponerlo (2) _____. Me llevo bien con él y no quiero hablar mal de él. Siempre hemos hecho muy (3) _____.

Lidia: Pues, a mí, me parece que tu amigo tiene mucha (4) _____, nunca quiere pagar, se te pega (5) _____. Siempre le tienes que invitar. Y encima, conmigo se pasa (6) _____. Me pone verde. No me cae nada bien.

Fernando: Bueno, tía. Él tiene su forma de ser y hay que respetarlo. Le gusta decir las cosas a la cara, no le mola andarse (7) _____. Por lo menos, no habla mal de ti por la espalda.

Lidia: Sí, muy bien. ¡Lo que tú digas! Siempre lo defiendes.

✓ *Selección múltiple*

Descarta la opción (es) incorrecta (s).

A) ¿Cuánto tiempo _____ de Madrid a Granada en coche?

a) tiras b) echas c) llevas

B) Aquí _____ el rato viendo la tele.

a) echando b) pasando c) dejando

C) Mi madre prefiere _____ el tinte en la peluquería.

a) echarse b) pasar c) ponerse

D) Ayer mi padre me _____ una bronca.

a) dio b) echó c) gané

E) El albañil le _____ un piropo a la vecina.

a) echó b) lanzó c) dio

F) Juana se _____ un novio en Carnaval.

a) echó b) arregló c) agenció

✓ *Detección de UF en textos*

Existen muchas más palabras que responden a este modelo de colocación. Lee el siguiente correo electrónico y extrae las colocaciones que detectes.

Hola, Andrés:

¿Qué tal tu viaje? Espero que bien. Aquí la experiencia está siendo muy buena en Salvador. Lo que no me gusta es el clima. Lluve mucho. Ayer, sin ir más lejos, cayó una **lluvia torrencial**. Pero por lo demás está todo bien. ¿Sabes a quién me encontré ayer? A Silvia. Sabes que esa chica tiene una conducta intachable. Nunca bebe, siempre tan correcta. Me contó sobre su relación con Luis, me dijo que fue un amor ciego. Yo creo que cometió un error garrafal al aceptar salir con él. Me da tanta pena la muchacha. Luis le está tomando el pelo. Le tengo un odio mortal a ese chico, porque se aprovecha de ella. Está hasta mucho más delgada. Me dijo que ha cambiado sus hábitos alimenticios de lo mal que lo está pasando. Vamos, que me dan ganas de mandarle un paquete bomba a su casa, para que el tío ese se vaya al infierno y deje a la chica en paz. Bueno, ya te contaré más cosas.

Un abrazo,

Francisco.

✓ *Vinculación de elementos (constituíntes dunha UF, UF co seu contexto, UF con imaxes)*

Sabemos que el verbo echar presenta una considerable dificultad. Por ello, vamos a trabajar estructuras con dicho verbo.

Relaciona las frases para que tengan sentido. La letra a es un ejemplo.

A	Echarse una siesta		en la peluquería
B	Echar cuatro horas en coche de		a una mujer bonita
C	Echar el rato		en una discoteca
D	Echarse el tinte		de lo que pasó
E	Echar una bronca		de los que tiene
F	Echarle un piropo		en la ventanilla
G	Echarse novio		Granada a Madrid
H	Echar la culpa		del tarot
I	Echar las cartas		a su hijo
J	Echar más años		esperando a mi amigo
K	Echar los papeles	A	después de comer

✓ *Detección e corrección de erros*

Señala los errores que hay en las siguientes expresiones y corrígelos.

1. A Lidia no le gustaría que Fernando echase unas canas al aire.
2. Daniel nunca le ha echado los cuernos a Lucía.
3. Lucía y Daniel hicieron un polvo el primer día que se conocieron.
4. Miguel es el príncipe encantado de Antonio.
5. Miguel nunca le coloca pegas a lo que quiere Antonio.
6. Lucía y Daniel son una pareja que no se toman bien.

✓ *Transformación ou substitución*

Piensa en la unidad anterior, transforma y crea frases con las colocaciones propuestas conforme el ejemplo:

Oponerse frontalmente. Cerrar herméticamente. Cumplir rigurosamente. Criticar vehementemente. Comportarse debidamente. Vestir impecablemente. Dormir profundamente. Observar detenidamente. Escuchar atentamente. Enamorarse perdidamente.

Se prohíbe terminantemente fumar en este espacio. Está terminantemente prohibido fumar en este espacio.

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

✓ *Verdadeiro / falso*

Conforme el texto, di si las siguientes afirmaciones son verdaderas o falsas.

	V	F
Lidia perdió la cabeza al ver a Fernando.	X	
Lidia perdió un autobús para estar más tiempo con su novio.		
El padre de Fernando tiene problemas de memoria.		
La madre de Fernando tiene mucho equilibrio.		
Fernando perdió a su mejor amigo por no dedicarle tiempo.		
Su mejor amigo perdió los nervios porque Fernando no le hacía caso.		

✓ *Tradución do portugués ao español*

Traduce las frases propuestas del portugués al español.

Ele fez o projeto errado e jogou a culpa em mim.
Mãe Dináh colocou as cartas para ela e não adivinhou nada.
Quantos anos você me dá?
Tive que deixar a documentação para poder concorrer a vaga.
Joana arranhou um namorado no Carnaval.
Meu pai me deu uma bronca porque cheguei tarde em casa.
Minha mãe prefere pintar o cabelo no salão de beleza.
O cara deu uma cantada na vizinha.

A este último respecto, debe indicarse que, aínda que nin no título nin na Presentación se indica que o manual ten como destinatarias as persoas co portugués como lingua inicial, a existencia deste tipo de actividades de tradución deixa ás claras este feito. A obra está concibida como material complementario para o ensino do español a falantes de portugués e especificamente no Brasil, pois os textos e exemplos que se ofrecen deixan patente que o manual está contextualizado neste país:

Completa las frases con los siguientes adverbios conforme corresponda.

MUNDIALMENTE	FIRMEMENTE	VISIBLEMENTE
REMATADAMENTE	INCONDICIONALMENTE	LOCAMENTE

1	Michel Temer está a) _____ enamorado de Marcela Temer.
2	Dilma Rousef está b) _____ loca como Maria I, La loca, según la revista "Isto é".
3	Lula está c) _____ convencido de que él es el único que puede enderezar Brasil.
4	Brasil es un país d) _____ conocido por su buen fútbol.
5	Parte de la población brasileña está e) _____ afectada por la moción de censura de Dilma Rousef.
6	El nuevo presidente está f) _____ apoyado por algunos sectores económicos.

Nesta liña, debe destacarse que en varias das actividades se pon o foco nas diferenzas culturais que subxacen á lingua de partida e á lingua meta, algo imprescindible en traballos deste tipo, nos que a aproximación cultural resulta necesaria non só para comprender correctamente o valor das expresións, senón tamén para facilitar a súa aprendizaxe. Neste sentido, o autor sinala na Presentación que a fraseoloxía é “una lente que da a conocer y entender los presupuestos culturales, sociales y las visiones de mundo de los individuos de una cultura” (p. 9).

Por outro lado, cómpre engadir ao xa indicado sobre as actividades que conforman o manual, que algunhas delas (por exemplo as actividades de verdadeiro / falso) son tarefas de *comprensión lectora* que se realizan trala lectura dun texto, que frecuentemente introduce a unidade. Ademais, propóñense algunhas *actividades semicontroladas para a creación de frases* que sirvan para poñer en práctica as expresións previamente estudadas ou para verificar o seu grao de comprensión:

ACTIVIDAD 2

Crea una frase con las colocaciones propuestas.

1. Salir herido >
2. Salir ileso >
3. Salir triunfante >
4. Salir redondo >
5. Salir despavorido >
6. Salir barato >

Responde personalmente a las siguientes preguntas:

1. ¿Quién es la oveja negra de tu familia?
2. De tus amigos, ¿quién es el que está como una cabra?
3. ¿Qué es lo que te pone más de mala leche de tu profesor?
4. ¿Has conocido alguna vez a alguien que sea un pedazo de pan?
5. ¿Tienes algún amigo/a que esté como una vaca?
6. ¿Te enamorarías de un cardo?

Finalmente, en boa parte das unidades propóñense *actividades comunicativas* en que a/o estudante debe escribir un texto empregando as expresións aprendidas. As actividades comunicativas que se propoñen son moi pouco variadas e na maior parte dos casos o que se solicita é a elaboración dun diálogo.

Escribe un pequeño diálogo con al menos cuatro expresiones de esta unidad.

Non hai actividades enfocadas cara á comprensión auditiva (pois o manual non inclúe material de audio) nin tampouco se propoñen actividades para a práctica da expresión oral. Por outro lado, a obra, de acordo co autor, está dirixida “a profesores y alumnos de español que lo quieran utilizar como material didáctico complementario en sus clases” (p. 9) e, nesta liña, sería interesante que se inclúen actividades cooperativas ou en parella, pois todas as que se propoñen están formuladas para realizar individualmente.

A pesar dos problemas sinalados nas liñas precedentes, non podemos por menos que darlle a benvinda a esta obra que se sitúa nunha liña de traballo crecente, pero aínda insuficiente, e que conta con títulos como *Ejercicios de fraseología* (Ruiz Gurillo 2002), *El español idiomático da juego* (Losada Aldrey 2011) ou *Hablar por los codos. Frases para un español cotidiano* (Vranic 2016²). Trátase ademais, segundo a nós nos consta, do primeiro manual sobre ensino de fraseoloxía do español a falantes de portugués, así como dunha obra de acceso libre, o cal debe ser destacado e aplaudido. Esperamos que este traballo sirva de acicate para a elaboración de traballos da mesma índole noutros espazos lingüísticos e para o desenvolvemento das investigación sobre o ensino da fraseoloxía do español, e doutras linguas, no espazo lusófono.

Referencias bibliográficas

- LOSADA ALDREY, María del Carmen (2011): *El español idiomático da juego*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- RUIZ GURILLO, Leonor (2002): *Ejercicios de fraseología*. Madrid: Arco/Libros.
- VRANIC, Gordana (2016²): *Hablar por los codos. Frases para un español cotidiano*. Madrid: Edelsa.

María Álvarez de la Granja
Instituto da Lingua Galega-Universidade de Santiago de Compostela

MESSINA FAJARDO, Luisa A. (2017): *Apuntes de fraseología, paremiología, traducción y didáctica del español*. Barcelona: Avant. ISBN: 9788416864690; 305 páxs.

A profesora Luisa Messina Fajardo, docente na Università degli Studi di Roma Tre, recompila nesta obra un conxunto variado de traballos elaborados nos últimos dez anos, algúns inéditos, outros dispersos en revistas ou en actas de congresos en torno á fraseoloxía e paremioloxía do español. Este feito é importante porque, dentro da indubidable unidade da obra (o obxecto de estudo son sempre as unidades fraseolóxicas e as paremias da lingua española), os temas que serán obxecto de análise son moi variados, de xeito que permiten poñer en relación a fraseoloxía e a paremioloxía con outras disciplinas ou áreas temáticas tales como a didáctica, a tradución, a literatura, a variación dialectal no ámbito do español e as linguas de especialidade.

A obra comeza cunha *Introdución* na que a autora nos informa do proceso de elaboración do libro e realiza unha sucinta presentación das cinco partes en que se organizan os dezaoto traballos (capítulos) que se recollen.

A primeira parte, *Fraseología, paremiología y didáctica*, inclúe os seguintes capítulos: 1. Fraseología y cultura en la didáctica del español; 2. Traducción de las unidades fraseológicas; 3. La metáfora en las unidades fraseológicas; 4. El arcaísmo y la recreación de las paremias; 5. La brevedad en las paremias y en el microrrelato.

Como se aprecia pola listaxe, no primeiro capítulo trátanse cuestións de tipo xeral relacionadas coa importancia que ten o factor cultural para acadar unha verdadeira competencia comunicativa en español como lingua estranxeira (ELE), especialmente no ámbito fraseolóxico (fraseocultura), o que exemplifica a autora dando conta da orixe de diferentes unidades fraseolóxicas de procedencia bíblica ou mitolóxica.

No segundo capítulo abórdanse os problemas que provoca a tradución das unidades fraseolóxicas españolas e a súa didáctica, aspectos que se aplican preferentemente no ámbito da docencia a alumnos italianos: de novo ofrece abundantes exemplos de equivalencias totais ou aproximadas entre UF das dúas linguas.

Nos capítulos 3, 4 e 5, sen perder de vista o enfoque didáctico, examina tres das características máis salientables das unidades fraseolóxicas e, especialmente, dos refráns: o seu carácter metafórico (enfocado desde o punto de vista da lingüística cognitiva), a abundancia de arcaísmos (léxicos e morfolóxicos) e a brevidade, o que leva á autora a unha interesante comparación entre os recursos que emprega o refraneiro para acadar esa brevidade e os utilizados nos microrrelatos. Eses recursos son basicamente os mesmos, como se mostra nos exemplos que aduce Messina: un

welerismo como *No es nada lo del ojo. Y lo llevaba en la mano* (p. 69) podería ser citado como un exemplo prototípico de microrrelato. A brevidade é unha característica sobre a que, na nosa opinión, nunca se incidirá de abondo: é típica dos xéneros que existen un cerre (pensemos tamén na lírica popular, no verso). En todos estes casos esa condensación conséguese puíndo de xeración en xeración todo o superfluo. A este respecto, sinalaba Juan de Valdés no seu *Diálogo de la lengua* (c. 1535: 158) como esta propiedade do refrán provoca que “dando a entender lo que queréis dezir, de las palabras que pusiéredes en una cláusula o razón no se pueda quitar ninguna sin ofender a la sentencia della”. Esta reflexión do ilustre humanista tráenos á cabeza a actitude de Julio Cortázar, quen non se atreveu a publicar ningún relato co seu propio nome ata que realmente se sentiu satisfeito do resultado: isto produciuse cando –seguindo o modelo de Borges– considerou que nas súas obras xa non se podía suprimir ningunha palabra, ningunha era superflua (Prego 1985: 60).

Canto á cuestión dos arcaísmos, cremos que a súa relevancia na caracterización do refraneiro está sobrevalorada: é certo que as composicións fixadas, destinadas a ser repetidas sempre nos mesmos termos, tenden a conservar formas periclitadas (*Donde no hay harina, todo es mohína*), pero non é menos certo que a maioría dos refraneiros están formados por acumulación doutros anteriores, polo que moitas das unidades paremiolóxicas aí recollidas (que se pretenden pasar por vixentes) son, en realidade, desusadas, corresponden a un tempo pasado (e, por tanto, cando se mencionan, pertencen máis á categoría das citas que á da paremioloxía sincrónica). Nos refráns vivos, pola contra, a lingua vaise actualizando ao ritmo da evolución lingüística, como se pode comprobar se contrastamos as unidades actuais coas que se recolleron nos repertorios antigos: *A río buuelto, ganancia de pescadores, Tan lueñe de ojos, tan lueñe de corazón, Haz bien y no cates a quien, Hoy por mi, cras por ti* son repetidos hoxe actualizados polos falantes como *a río revuelto..., ojos que no ven..., ...y no mires a quién, ...mañana por ti*.

A segunda parte leva por título *Traducción, didáctica y fraseología*. Consta dos seguintes capítulos: 6. La traducción como medio de comunicación y de cultura; 7. La evaluación en la traducción; 8. Didáctica y traducción de las unidades fraseológicas.

Neste apartado, a autora céntrase en distintos aspectos da tradución desde un punto de vista teórico (breve historia da tradución, principais teorías) e tamén práctico (a avaliación na aula, os problemas que suscita a tradución). Desta parte, evidentemente, interésannos para esta recensión os capítulos 6 e 8, nos que se tratan especificamente os problemas e retos da tradución de unidades fraseolóxicas (especialmente entre o español e o italiano). O carácter peculiar das UF provoca que a tradución destas unidades –sempre dentro do marco da didáctica de linguas– esixa un dominio non só lingüístico senón tamén pragmático, sociolingüístico, discursivo e cultural (faceta na que insiste a autora) das dúas linguas. Para exemplificar este proceso ofrece un listado de equivalencias entre fraseoloxismos de distinto tipo (clasificado segundo diferentes criterios: funcional, formal, semántico) e unha selección de exercicios de diversa dificultade.

A terceira parte (*Paremia, literatura y traducción*) é en boa medida unha continuación da anterior, en canto que dous dos traballos versan sobre a tradución, agora centrada nos textos literarios. Está formada polos seguintes capítulos: 9. Las mujeres y el vestir en *Refranes o proverbios en romance* (1555) de Hernán Núñez; 10. Traducción de las paremias de *La Celestina* en dos épocas: 1506 y 1995; 11. Las paremias en *La Celestina* y la traducción en italiano de las paremias de Sempronio.

Como vemos, a preocupación polos problemas e técnicas de tradución antes apuntados aplícanse agora á tradución de obras literarias, en concreto, de *La Celestina*. Así, nos capítulos 10 e 11 analízase a distinta maneira de proceder na tradución desta obra literaria (verdadeiro repertorio de proverbios, unha das cimas na utilización literaria do refraneiro) en dúas versións italianas de distinta época: a feita por Alfonso Hordóñez en Roma (1506), case ao mesmo tempo que a edición *princeps*, e a realizada por Viviana Brichetti (1995). Con estes capítulos enlaza o noveno, onde se estudan nun dos principais repertorios proverbiais dese mesmo século XVI (*Refranes o proverbios en romance* de Hernán Núñez) os estereotipos sociais e prexuízos relativos á visión da muller na época.

A cuarta parte (*Fraseología y paremiología en Hispanoamérica*) considera desde diversos puntos de vista distintos aspectos da fraseoloxía e fraseografía hispanoamericana. En concreto, os países dos que se ocupa son os seguintes: 12. Fraseología, paremiología venezolanas y «comparancias»; 13. Fraseología y paremiología en el Perú; 14. Fraseología y paremiología en Chile; 15. Fraseología y paremiología en Argentina.

Este apartado é sumamente interesante, polo menos para os que nos preocupamos pola fraseoloxía hispánica. A maioría das unidades fraseolóxicas (incluídas as paremias) propias do español de América teñen, evidentemente, unha base española (mesmo moitas unidades que neste apartado se consideran creacións americanas son coñecidas na península). Con todo, tendo en conta que constantemente se crean novos frasemas –o que é especialmente palpable nunha cultura popular tan rica como a dos países hispanoamericanos–, é de sumo interese examinar esas creacións innovadoras que, en moitos casos, seguen patróns comúns panhispánicos (como sucede coas «comparancias» venezolanas: *pasar más hambre que garrapata en peluche*, *más largo que piropo de tartamudo* etc., son equivalentes claros de frases elativas peninsulares como *pasar más hambre que el perro de un ciego* o *más largo que la bufanda de una jirafa*).

Como antes sinalamos, o punto de vista varía en cada un dos capítulos: no capítulo 12 e 15 Messina sopesa algúns fraseoloxismos venezolanos e arxentinos frecuentes. No capítulo 11 detense na análise das unidades fraseolóxicas que se documentan na obra *El pez en el agua* de Mario Vargas Llosa (2010). Finalmente, o capítulo 14 céntrase no estudo dos principais repertorios fraseolóxicos e paremiolóxicos do español de Chile, o que aproveita para mencionar unha selección de unidades incluídas neles.

Remata o corpo principal da obra cunha quinta parte (*Fraseología y lenguajes especiales*) composta por tres capítulos, nos que se tratan as interrelacións entre a fraseoloxía e as linguas de especialidade: 16. Los lenguajes especiales: el lenguaje político; 17. Léxico y unidades fraseológicas en el lenguaje del periodismo deportivo; 18. Fraseología y el lenguaje marino.

Evidentemente, no léxico de especialidade tamén ten cabida a fraseoloxía, como mostra neste apartado Messina Fajardo. Así, no capítulo 16 analiza algunhas unidades léxicas e fraseolóxicas de uso frecuente extraídas do diario *El País* (en realidade, bastantes desas expresións son de uso xeral, non lingua de especialidade, aínda que estean insertas nun documento de tema político: *encuentro informal, lanzar las campanas al vuelo, marchas forzadas, pez gordo* etc.). No capítulo 17 compara o uso de unidades fraseolóxicas na prensa deportiva en italiano e en español (en xeral, observa un maior uso deste tipo de expresións en español). Finalmente, o último epígrafe, dedicado ao léxico do mar, remata cunha listaxe das 57 paremias que conteñen a palabra *mar* no *Vocabulario de refranes y frases proverbiales* de Gonzalo Correas (algunha delas merece algunha atención. Por exemplo, *la mar que se parte, arroyo se hace* clasifícase no apartado “esperanza” cando o seu significado, se a interpretamos ben, é paralelo a *divide y vencerás*, é dicir, a división provoca debilidade).

Cerran a obra unhas breves conclusións finais, a bibliografía manexada ao longo dos capítulos, un índice onomástico e un apéndice no que se insire unha unidade didáctica para estudantes de español lingua estranxeira con abundantes exercicios fraseolóxicos (acompañados dun solucionario).

Esperamos que con estas liñas teñamos mostrado a variedade de temas tratados por Messina Fajardo, a riqueza de enfoques desde os que se considera o estudo da fraseoloxía, e foramos quen de suscitar o interese do lector afeccionado á paremioloxía ou do especialista, especialmente dos docentes dedicados ao ensino do español L2, para que se animen a traballar nas aulas con esta documentada obra.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- PREGO, Omar (1985): *La fascinación de las palabras. Conversaciones con Julio Cortázar*. Barcelona: Muchnik.
- VALDÉS, Juan de (c. 1535 [1978]): *Diálogo de la lengua*. Ed. de Juan M. Lope Blanch. Madrid: Castalia.

Luis González García
Universidade da Coruña / Grupo Hispania

VELÁZQUEZ PUERTO, Karen (2017): *¡Dale a la lengua! Integrando el aprendizaje de fraseología en ELE*. San Bernardino (USA). ISBN-13: 978-1537063058, ISBN-10: 1537063057; 124 páxs.

Co obxectivo de fomentar e optimizar o ensino-aprendizaxe da fraseoloxía somática do español, Karen Velázquez Puerto achega *¡Dale a la lengua! Integrando el aprendizaje de fraseología en ELE*, un volume de fraseoloxía práctica para a aplicación directa na aula (con formato A4 e ilustracións desenfadadas e divertidas xa dende a portada) dirixido principalmente ao profesorado de español como lingua estranxeira (LE) ou segunda lingua (L2) con coñecementos de alemán.

O libro confórmase sobre os capítulos de “Introdución”, “Que é a fraseoloxía?”, “Materiais didácticos”, “Corpus fraseolóxico”, “Conclusións” e “Bibliografía”.

Partindo da importante función que ten a interdisciplinariade no eido da aprendizaxe, Karen

Velázquez traballa a un tempo coa semántica cognitiva, a lingüística contrastiva e a lingüística aplicada ao ensino de LE. Vén a integrar, ademais, os fundamentos teóricos da fraseoloxía canda os principios da aprendizaxe do léxico e das unidades fraseolóxicas. Inspírase en distintas fontes lexicográficas e catálogos fraseolóxicos bilingües español-alemán que lle permiten observar a presenza de analoxías interlingüísticas (de tipo idiomático, estrutural e léxico), base da súa achega de pares fraseolóxicos coas dúas linguas. Para deseñar as actividades e confeccionar os materiais didácticos, a autora tamén bota man dos procesos empregados no uso da lingua: a comprensión, a produción e a recuperación de unidades léxicas.

A profesora Velázquez argumenta que o tratamento das unidades fraseolóxicas está normalmente e maioritariamente relegado aos libros de texto dos usuarios competentes da lingua (niveis C1 e C2) e, en menor medida, aos dos usuarios independentes (niveis B1 e B2) do *Marco europeo común de referencia para as linguas* (MECR). Apoiándose na súa propia experiencia investigadora e docente, a autora considera que estas unidades deben introducirse con antelación nos outros estadios da interlingua, “ya en niveles tempranos, puesto que prescindir de ellas supondría obviar gran parte del repertorio léxico de la LE” (p. 10). Así, a súa achega consiste principalmente nunha intervención didáctica con unidades fraseolóxicas para a aprendizaxe de usuarios básicos dos niveis A1 e A2 (MECR), poñendo en valor a isomorfia léxica, morfosintáctica e semántica que presentan coa correspondente fraseolóxica do alemán.

No capítulo “Que é a fraseoloxía?” a autora presenta os trazos que caracterizan os fraseoloxismos e unha clasificación dos mesmos baixo a definición de termos como “lexicalización”, “fixación”, “idiomaticidade”, “colocación”, “locución” e “enunciado

fraseolóxico”. Escolle as locucións somáticas (conteñen un somatismo ou lexema que denota unha parte do corpo humano ou animal) porque están moi presentes en todas as linguas ao participar o corpo humano de modo inmediato na percepción e interacción co mundo exterior. “Independientemente de la lengua que hablemos, los seres humanos comparten las mismas características fisiológicas; de ahí que los patrones cognitivos originen múltiples paralelismos fraseológicos entre las diferentes lenguas, los cuales podemos explorar en la enseñanza de lenguas extranjeras” (p.15).

A intervención didáctica que nos achega aparece no capítulo de “Materiais didácticos”, que alude aos recursos asociados ás catro fases que configuran a devandita intervención didáctica: fase introdutoria (reactivación do léxico do corpo humano), fase indutiva (descubrimiento das locucións somáticas), fase dedutiva (creación de produtos lingüísticos con locucións) e fase de consolidación (afianzamento e fixación). Entre os materiais atopamos carteis, láminas, tarxetas, diapositivas, exercicios e tarefas de diversa índole. Quen emprega o volume pode tamén proceder á confección doutros materiais adicionais e complementarios a partir de experiencias concretas.

Para a posta en práctica da intervención didáctica, a autora achega dúas guías cronolóxicas (una para cadanseu nivel, A1 e A2) que planifican a actividade en 8 leccións de 45 minutos, nun total de 4 días. Están conformadas por un conxunto de grellas que conteñen a información relativa á fase, á actividade docente (D), á actividade dos alumnos (A), aos materiais e ao método de traballo (individual, por parellas ou grupal). A unidade do nivel A1 contén 17 actividades e a unidade do nivel A2 propón 22 actividades, ambas as dúas coas solucións.

Para que a aprendizaxe sexa significativa e funcional, Karen Velázquez considera que debe ser vista coma un proceso de construción activo, no que o docente intervéñ como figura mediadora. A súa función pasa por ofrecer vías alternativas na creación do coñecemento, facilitar a creatividade e propiciar intercambios comunicativos xenuínos. E nesa liña, hai tarefas de reflexión metalingüística, fichas lexicográficas para a recollida de significados ou equivalencias, composición de poemas ou cancións e exercicios de práctica formal en español e alemán.

As locucións que aparecen nas dúas unidades didácticas están recollidas no capítulo de “Corpus fraseolóxico”, un repertorio interlingüístico de 276 locucións españolas coa indicación do significado e as correspondencias fraseolóxicas en alemán, así coma do nivel no que a autora aconsella introducilas. O volume descansa sobre un coñecemento moi evidente destas locucións somáticas, pois cada fraseoloxismo aparece etiquetado con marcadores ortotipográficos que dan conta, por unha banda, da súa composición sintáctica e da variación que poden amosar, e por outra banda, da correspondencia con diferentes acepcións ou fraseoloxismos do alemán.

A meirande parte do elenco das locucións somáticas do volume está atribuído ao nivel A2 (160 unidades) e o resto repártese nos niveis B1 (60), A1 (34) e B2 (16). As máis numerosas son as de *mano* (40 unidades), *cabeza* (34), *ojo* (22), *pie* (21), *boca e cara* (16), *lengua e nariz* (11) e *pelo* (10). O resto está acubillado baixo *barriga, brazo, carne, ceja,*

codo, corazón, cuello, cuerpo, culo, dedo, diente, espalda, estómago, garganta, hombro, hueso, labio, nervio, oreja, pata, pecho, piel, pierna, pulmón, riñón, sangre e talón.

O capítulo de “Conclusiones” recada sucintamente unha reflexión teórica sobre os factores intralingüísticos das locucións, os factores extralingüísticos derivados da conxuntura de LE/L2, o transfondo cognoscitivo e a aptitude procedementa da usuaria, a confección da programación didáctica e o papel do profesor na aula.

Toda esta reflexión é a base dun traballo sopesado e valente que nos trae Karen Velázquez Puerto co seu volume *¡Dale a la lengua! Integrando el aprendizaje de fraseología en ELE*, unha contribución que supón un paso adiante para a integración da fraseoloxía aplicada nos procesos de ensino-aprendizaxe de LE/L2 no contexto actual de plurilingüismo. Dende agora cómpre tela presente tamén nos debates sobre a distribución de contidos fraseolóxicos para os distintos niveis de aprendizaxe das linguas.

Referencia bibliográfica

MECR - XUNTA DE GALICIA (2005): *Marco europeo común de referencia para as linguas: aprendizaxe, ensino, avaliación*. Xunta de Galicia (Secretaría Xeral de Política Lingüística) / Consello de Europa / Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades. Tradución ao galego de Consello de Europa (2001): *Common European Framework for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg: Council for Cultural Cooperation, Education Committee, Language Policy Division.

M. Carmen Losada Aldrey
Universidade de Santiago de Compostela

